

FRIDO MICHAŁK – WOLFGANG SPERBER

Wopisanje fonologiskich systemow narěčow serbskich informaciskich dypkow w Słowjanskim rěčnym atlasu

Nastaće wopisanjow

Wot sameho započatka džěla na Słowjanskim rěčnym atlasu slušeše k najwažnišim wotpowědnemu wědomostnemu gremijej napoloženym nadawkam zhotowjenje mjez sobu přirunajomnych wopisanjow fonologiskich systemow narěčow informaciskich dypkow w mjenowanym atlasowym projekće. W naprašniku bě so tónle nadawk přidźelił eksploratoram: «Эксплораторы (которыми обязательно должны быть только хорошо подготовленные научные работники) обязаны в каждом населенном пункте установить систему вокализма, консонантизма и просодии и дать фонетическую характеристику фонем и их главных вариантов. Такие очерки фонетических систем могли бы быть опубликованы в томах пояснений к картам атласа. Без такого рода фонологическо-фонетических пояснений нельзя будет избежать недопониманий при чтении карт атласа.»¹

Na turnusowej konferency Komisiije za Słowjanski rěčny atlas při Mjezynarodnym komiteju slawistow w Budyšinje w l. 1968 je so znowa wo tutym nadawku wuradźowało, a wunošk diskusije bě jeho wobkrućenje. Nimo toho so tehdy wobzamkny, zo ma so čišćeć wosebity formular, do kotreho² móže eksplorator zapisać fonologisku charakteristiku přepytowaneho dypka. Za lěto bě tutón formular přez prócu čěskosłowakskeje narodneje komisije za Słowjanski rěčny atlas wšěm k dispoziciji, ale hač do Moskowskeho džěloweho zeńdženja na spočatku l. 1974 njebě so na tutym polu ničo rozsudźace stało. Wjetšina eksploratorow njebě w stawje, tajku charakteristiku zhotowić. Tohodla wuńdže z tutoho Moskowskeho zeńdženja namoŕwa na narodne komisije, zo bychu organizowali zestajenje fonologiskich systemow. Nimo toho so tu diskutowaše podrobna metodiska instrukcija k zestajenju fonologiskeho wopisanja ze zaměrom, zo bychu wone byli tak jednotne a bjez čězow mjez sobu přirunajomne kaž jenož móžno. Na konferency Komisiije za Słowjanski rěčny atlas w Drježdžanach srjedź l. 1974 buštej namoŕwa a instrukcija schwalenej, a lěto pozdžišo, na konferency w Sofiji, předležachu přenje 150 wopisanjow, zhotowjene po tutej instrukciji: 4 serbske, 32 pólskich, 8 čěskich, 10 słowakskich, 23 běloruskich, 21 ruskich, 7 ukrajskich, 15 serbochorwatskich, 7 słowjenskich, 13 makedonskich a 10 bolharskich.

Ze Sofiskeje konferency w l. 1975 wuńdže tež doporučenje, zo by so w zběrniku Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования wozjewił mały wuběrk (22 wopisanjow, z kóždeje słowjanskeje rěče po dwěmaj) z tutech wopisanjow, trochu předžělanych hišće po precizowanej (třećeje) wersiji instrukcije, kotraž je so tohorunja schwaliła na samsnej konferency.

Zaměr tuteje džělneje publikacije měješe być, rozšěrić móžnosće za diskusiju běžneho džěla a docpěć dale a dospołnišu unifikaciju fonologiskich wopisanjow. Tute doporučenje njeje so zwoprawdźilo. Město toho su jednotliwe narodne komisije na doporučenje mjezynarodneje komisije přešli k tomu, swoje wopisanja fonologiskich systemow samostatnje wozjewjeć. Dotal předleža tute skicy, zhotowjene wšě preciznje po třećeje (Sofiskeje) wersiji instrukcije, w čišćanej formje wot wšěch serbochorwatskich, słowjenskich a makedonskich dypkow a wot něhdže třećiny pólskich².

¹ Вопросник Общеславянского лингвистического атласа, Москва 1965, стр. 10

² *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo 1981; Z. Topoliń-

Deleka scěhowace wopisanja so zepěraja na material, zezběrany w lětomaj 1967/68 we Lužicy za Słowjanski rěčny atlas. Eksploratorjo běchu H. Faska, R. Löttsch a F. Michałk.³ Prěnju wersiju wopisanjow (na Praskim formularu) hišće bjez historiskeho wotwodženja zhotowištaj w l. 1969 R. Löttsch (236) a F. Michałk (234, 235, 237). Druha wersija, nastata na zakładze Drježdžanskeje instrukcije, hižo z historiskim džělom, je wot F. Michałka (1974). Deleka wozjewjena wersija po precizowanej instrukciji (Sofija 1975) je wobdžěłana wot F. Michałka a W. Sperbera hromadže (234, 235) [1976] resp. po zhromadnje wudžěłanych zasadach wot F. Michałka (236, 237) [1982]. W zajimje maksimalneje unifikacije wopisanjow su so hižo wozjewjene pólske wudžěłki zdžěła jako mustry wužiwali. Wobkedžbowanje mnohich kritiskich přispomnjenjow H. Faski, kiž je přěnjotny manuskript tutoho přinoška dokładnje přečitał, je přinošowało k po-
lěpšenju jeho kwality.

Wo zaměrje wozjewjenja tajkich mjez sobu přirunajomnych wopisanjow čítamy w Sofiskej instrukciji (Принципы обработки фонологических описаний для ОЛА — III вариант — София 1975):

«Фонологические описания говоров пунктов ОЛА не являются самоцелью; они играют вспомогательную роль по отношению к основным работам по Атласу. Вследствие этого фонологические описания содержат лишь такую информацию, которая обуславливает выполнение ими двоякой функции:

1. по отношению к лексической секции⁴ — определение т. наз. регулярных процессов, т. е. вызывающих дифференциацию, устраненную с лексикальных и словообразовательных карт при помощи морфологической транскрипции⁵

2. по отношению к фонетической секции — определение функционального ранга сегментальных звуковых элементов, зафиксированных в записях ОЛА и являющихся предметом картографирования на картах секции.

Независимо от этих основных рабочих функций описания помогут в синтетической обработке фонологической проблематики ОЛА — для вводного тома или для других целей.»

W deleka scěhowacych wopisanjach so wužiwaja tute njepismikowe znamješka:

- ← přeńdže do, realizuje so jako
- ~ w opoziciji k
- [ ] signal warianty
- // signal fonema
- ( ) fakultatiwny element abo proces
- / abo

Kóždy wopisanje je dospołne, zo by so z kóždymžkuli druhim wopisanjom direktnje móhło přirunać. Wone ma tři džěle:

1. Inwentar fonologiskich jednotkow (fonemow, distinktiwnych kajkosćow)
2. Přispomnjenja k distribuciji fonemow a jich wariantow
3. Historiske wotwodženje

s k a, *Opisy fonologiczne polskich punktów „Ogólnostowiańskiego atlasu językowego“, Zeszyt I, Kaszuby, Wielkopolska, Śląsk, Ossolineum 1982*

³ Hlej Общеславянский лингвистический атлас, вступительный выпуск, Москва 1978, str. 127

⁴ Přibližnje wot l. 1970 eksistuje mjezynarodna džěłowa skupina za Słowjanski rěčny atlas, kotraž přihotuje k wozjewjenju jednotliwe zwjazki tutoho džěła. Wona sej dotal organizuje swoje džěło w dwěmaj sekcijomaj a jednej subkomisiji:

- Fonetisko-fonologiska sekcija
- Leksikalisko-słowotwórbna sekcija
- Subkomisija za spowšitkownjacu transkripciju.

⁵ Nětko обобщающая транскрипция, hlej w připisu 3 mjenowana kniha, str. 48–52

W historiskim džělu so w zasadźe wšitke fonemy wopisaneho systema wotwodźuja wot wotpowědnych elementow pózdnijeje prasłowjansćiny. W zjeću so wopisuje synchroniska fonologiska diferenciacija serbskich informaciskich dypkow Słowjanskeho rěčneho atlasa.

Wopisanje fonologiskich systemow

234. Dešno/Dissen

Dešno leži w Choćebuskim wobwodźe na sewjer wot wobwodneho města. Je to dypk 19 w Serbskim rěčnym atlasu a zastupuje w Słowjanskim rěčnym atlasu delnjoserbske dialekty. Wo wokalizmje Dešnjanskeho dialekta wupraji so tež H. Faßke.⁶

1. Inwentar fonemow

1.1. Wokale

/i/	/u/	wysoki	+	+	-	+	±	-
(/e/)		srjedźny	±	+	+	-	+	-
/e/	/o/	labializowany	-	-	-	+	+	-
	/a/		/i/	/e/	/e/	/u/	/o/	/a/

1.2. Njewokale

1.2.1. Sonory

/u/	/u/					/j/				
/m/	/m/	/n/	/n/							
	/l/	/r/	/r/							
wotewrjeny	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+
nazalny	-	-	-	+	+	+	+	0	0	0
prědni	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-
wibrantny	-	+	+	-	-	-	-	0	0	0
palatalizowany	±	+	-	+	-	+	-	+	-	0
	/l/	/r/	/r/	/n/	/n/	/m/	/m/	/u/	/u/	/j/

1.2.2. Konsonanty

	/f/	/z/	/z/	/ž/					
	/f/	/š/	/s/	/š/	/x/				
/p/	/p/	/t/	/ć/	/c/	/č/	/k/	/k/		
/b/	/b/	/d/			/g/	/g/			

Periferne

prědni	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-
kontinuantny	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-
spěwny	±	+	+	-	-	±	+	+	-	-
palatalizowany	±	+	-	+	-	±	+	-	+	-
	/f/	/b/	/b/	/p/	/p/	/x/	/g/	/g/	/k/	/k/

⁶ H. Faßke, *Die Vetschauer Mundart*, Bautzen 1964, str. 30. W jeho systemje fonem /e/ scyła njeje zastupjeny. Dokładne wopisanje fonologisko-fonetiskeje diferenciacije delnjoserbskich a džěla přechodnych dialektow namaka zajimc tež w knize Л. Э. Калнынь, Типология звуковых диалектных различий в нижнелужишском языке, Москва 1967; přigr. tež recenziu S. Michalka w ZfSl XIV (1969), str. 286-293

Njeperiferne

eksploziwny	—	—	—	—	—	—	+	+	+	+	+
kontinuantny	+	+	+	+	+	+	+	+	+	—	—
spěwny	+	+	+	—	—	—	—	±	—	+	—
palatalizowany	+	—	—	+	—	—	+	—	—	±	±
wótry	—	+	—	—	+	—	—	+	—	0	0
	/ž/	/z/	/ž/	/š/	/s/	/š/	/ć/	/c/	/č/	/d/	/t/

1.3. Prozodija

1. Ani wokale ani konsonanty njetworja opozicije po kwantiće.
2. Njewobsteja žane opozicije po intonaciji.
3. Akcent njeje fonologisce relewantny. Prawidłownje steji přenja zložka pod akcentom. Nimo toho wobsteji móžnosť, akcentować předposlednju zložku. Wobě móžnosći so hodžitej realizować w jednym a tym samsnym řečnym takće, w jednym a tym samsnym słowje, samo w trizložkowych słowach. Prepozicije tworja zwjetša ze substantiwom abo pronomenom hromadže jedne fonetiske słowo.

2. *Přispomnjenja k distribuciji fonemow a jich wariantow***2.1. Wokale**

2.1.1. Alternacije

1. Fonem /e/ wustupuje jenož w přenjeje zložce po palatalizowanych konsonantach a po /j/ a samo w tutej poziciji alternuje často z fonemom /e/; fonem /e/ pak ze swojeje strony w tutej poziciji z /e/ njealternuje; přir.: *žęuś/žęuś ~ m'edu'eś*.
2. Zrědka alternuje fonem /o/ w ideolekće F. Šereho w njeprenjeje zložce před /u/ z fonemom /u/; přir. *u'elkuu* město *u'elkou*.

2.1.2. Warianty

1. Wokale /a/, /o/, /u/, /y/ so w nazwuku słowa wurěkuja fakultatiwnje z aspiraciju [h] abo bjez njeje; přir. *(h)a*, *(h)okno*, *(h)uknuś*, *(h)yca*.
2. Kombinatoriska warianta [y] fonema /i/ wustupuje jenož po njepalatalizowanych, [i] pak po palatalizowanych, po /l/, /j/ a pódla [y] tež po /f/.
3. Fonem /e/ wustupuje we wariantće [ɛ] před njepalatalizowanymi a we wuzwuku, hewak wustupuje warianta [e].
4. Fonem /o/ wustupuje we wariantće [o], druhdy tež [ɔ] před fonemom /u/, hewak wustupuje warianta [ɔ]; přir. *uou ~ bom*.

2.2. Njewokale

2.2.1. Alternacije, rědkie fonemy

1. Fonem /ś/ alternuje po /s/ z fonemom /ć/.
2. Před fonemom /ć/ resp. /ž/ alternujetej fonemaj /s/ resp. /z/ fakultatiwnje z fonemom /ś/ resp. /ž/; přir.: *ceść*, *pežže*.
3. Palatalizowane konsonanty nimo /k¹/ a /g¹/ wustupuja tež we wuzwuku słowa.
4. Njespěwne konsonanty alternuja před spēwnymi ze spēwnymi.
5. Spěwne konsonanty alternuja we wuzwuku słowa f a k u l t a t i w n j e a před njespěwnymi obligatorisce z njespěwnymi.⁷

⁷ Tu knježi kaž tež w dypkomaj 235, 236 tak mjenowany etymologiski sandhi, přir. S. Michałk, *Zur Frage des sorbischen Sandhi (Satzphonetik)*, ZfSl IX (1964), str. 221–240, z kartu na str. 224.

2.2.2. Warianty

1. Fonem /l/ wustupuje před wokalemi /i/, /e/ a /e/ w palatalizowanej wariante [lʲ].
2. Fonem /x/ wustupuje po /i/ w palatalizowanej wariante [xʲ].
3. Fonemaj /n/ a /nʲ/ wustupujetej před fonemami /k/, /kʲ/, /g/, /gʲ/ w zadnimaj perifernymaj wariantomaj [ŋ] a [ŋʲ]; přir.: *šajŋ'k'i*, *ku'išŋka*.
4. Fonem /u/ wustupuje we wuzwuku słowa po konsonance w njespěwnej wariante [ʋ]; přir.: *n'asʋ*.
5. Fakultatiwna warianta fonema /u/ je labiodentalne [v].
6. W požčonkach z němčiny wustupuje fonem /f/; přir.: *futrofaš*.
7. Po fonemomaj /z/ a /ž/ wustupuje fonem /ž/ w eksploziwnej wariante [ʒ].

3. Pochad fonemow dialektu wot fonemow praslowljanšćiny

3.1. Pochad wokalow

1. /a/ ← /^{*}a/ stary ← ^{*}starǝ-
           /^{*}o/ w skupinje ^{*}ort pod akutom: *ram'e* ← ^{*}ormę
           /^{*}e/ sporadisce před njepalatalizowanymi konsonantami:
                   m'aza ← ^{*}medja, *br'as* ← ^{*}berza, *plau* ← ^{*}pellǝ, ale přir.:
                   m'edʋ'ež ← ^{*}medu-ěǝ
                   /^{*}b/ sporadisce před twjerdymi konsonantami; přir.
                   p'as ← ^{*}pǝsǝ
           /^{*}b/, /^{*}b/ w skupinje ^{*}tǝrt; přir.: *tǝardy* ← ^{*}tǝrdǝ-, *k'arm'i* ←
                   ^{*}kǝrmitǝ
                   /^{*}b/ w skupinje ^{*}tǝlt po přednich; přir.: *uajma* ← ^{*}vǝlna
  2. /u/ ← /^{*}u/ *duša* ← ^{*}duša
           /^{*}o/ *učoba* ← ^{*}otroba
           /^{*}y/ w přenjej zložce po /^{*}v/: *um'e* ← ^{*}vymę
           /^{*}b/ w skupinje ^{*}tǝlt po /^{*}t/, /^{*}d/, /^{*}s/; přir.: *dužny* ← ^{*}ǝlǝnǝ-
  3. /o/ ← /^{*}o/ wothladajo wot tych padow, w kotrychž /^{*}o/ přeǝǝe do
           /^{*}e/ (hlej pod /e/)
           /^{*}e/ sporadisce, z hinašej distribuciju hač w dypkomaj 235 a
                   237: *m'ot* ← ^{*}medǝ, *sr'oda* ← ^{*}serǝa
           /^{*}b/ *ćox* ← ^{*}trǝxǝ
           /^{*}b/ w skupinje ^{*}tǝlt (sporadisce): *žouty* ← ^{*}zǝltǝ-
- 4.1. /i/ = [i] ← /^{*}i/ *p'išu* ← ^{*}pišǝ
           /^{*}y/ po /^{*}k/, /^{*}g/: *rog'i* ← ^{*}rogy, ale *muxy* ← ^{*}muxy
           /^{*}b/ před /^{*}j/, nic po /s/, /z/, /š/, /ž/: *p'iju* ← ^{*}pǝjǝ
  - 4.2. /i/ = [y] ← /^{*}y/ po přednich a njeperifernych a po /^{*}x/: *ryba* ← ^{*}ryba,
           muxy ← ^{*}muxy
           /^{*}i/ po /s/, /z/, /š/, /ž/: *syrota* ← ^{*}sirota, *žyua* ← ^{*}žila
           /^{*}b/ před /^{*}j/: *kšyjo* ← ^{*}krǝjetǝ
           /^{*}b/ před /^{*}j/, po /s/, /z/, /š/, /ž/: *šyju* ← ^{*}šǝjǝ
           /^{*}o/, /^{*}u/ sporadisce: *obryc* ← ^{*}obrǝčǝ
  5. /e/ ← /^{*}ě/ w přenjej zložce, sporadisce: *žęuaš* ← ^{*}dělati
           /^{*}e/ w přenjej zložce, sporadisce: *p'eš* ← ^{*}pęšǝ
  6. /e/ ← /^{*}e/ wothladajo wot tych padow, hdyž je přešło do /a/ resp.
           /o/: *cešo* ← ^{*}češetǝ

/ *ě /	w njeprěnej zložce a po njepalatalizowanym sibilancě přeco, hewak zwjetša: <i>seno</i> ← * <i>sěno</i> , <i>uē uēže</i> ← * <i>vō vodē</i>
/ *e /	w njeprěnej zložce a po njepalatalizowanym sibilancě přeco, hewak zwjetša: <i>žes</i> ← * <i>žeti</i> , <i>ken'ecy</i> ← * <i>konętyb-</i> , <i>język</i> ← * <i>językō</i>
/ *a /	jenož w prefiksu superlatiwa <i>nej-</i> ← * <i>nai-</i>
/ *o /	po perifernych před njeperifernymi w přenjej zložce; po předních druhdy tež w njeprěnej: <i>besy</i> ← * <i>bosō-</i> , <i>kezoū</i> ← * <i>kozōlō</i> , <i>obeda</i> ← * <i>loboda</i> ⁸
/ *ɸ /	<i>mex</i> ← * <i>moxō</i>
/ *ɸ /	wothladajo wot tych padow, hdyž je přešlo do /a/ abo /o/: <i>žen'</i> ← * <i>dōnō</i>
/ *ɸ /	w skupinje * <i>t̥rt</i> , * <i>t̥lt</i> (sporadisce): <i>u'er'ba</i> ← * <i>v̥rba</i> , <i>u'elk</i> ← * <i>v̥lkō</i>
/ *ɸ /	w skupinje * <i>t̥rt</i> : <i>g'er'sć</i> ← * <i>g̊rstō</i>

Přispomnjenje

W scěhowacych pozicijach nimaja prasłowjanske wokale w dialektce žaneho wotpowědnika.

1. / *ɸ /, / *ɸ / w wuzwuku a w poziciji před zložku bjez *ɸ, *ɸ: *gwa* ← *ɸgla
2. / *ɸ /, / *ɸ / w sufiksach *-*ɸt̥*, *-*ɸk̥* a *-*ɸs̥*: *kejnc* ← *konɸcb, *p'en'k* ← *ɸnɸkō

3.2. Pochad njewokalow

3.2.1. Pochad sonorow

1. / u̥ / ← / *v' / *u'er'ba* ← **v̥rba*
2. / u̥ / ← / *v / *uoda* ← *voda
3. / j / ← / *l / *uuka* ← *lōka
3. / j / ← / *j / *jama* ← *jama
4. / m' / ← / *m' / před /a/ a zwjetša před /i/: *jas* ← **v̥sō*, *uoj* ← *lovitō
4. / m' / ← / *m' / *m'etua* ← *metōla
5. / m' / ← / *m / *merzg'i* ← *mozgy, *u'em* ← *vēmō
6. / n' / ← / *n' / *žen'* ← *dōnō
7. / n' / ← / *n / *lan* ← *lōnō
8. / r' / ← / *r' / *r'eka* ← *rēka, *tuer'* ← *dōxorjō
9. / r' / ← / *r / *ruka* ← *rōka
10. / l' / ← / *l' / *luže* ← **ljud'je*

3.2.2. Pochad konsonantow

1. / b' / ← / *b' / *b'er'o* ← *beretō
2. / b' / ← / *b / *bok'i* ← *boky, *brač* ← *bratrō
3. / p' / ← / *p' / *p'er'e* ← **per'je*
4. / p' / ← / *p / *pada* ← *padajetō, *puaku* ← *plakō

⁸ Přir. H. Faßke, *K fonologiskej interpretaciji *o po labialach a welarach w del-njoserbskich dialektach*, Sorabistiske přinoški k VI. mjezynarodnemu kongresej slawistow w Praze 1968, Budyšin 1968, str. 7–19

⁹ Smój wothladałoj wot rekonstrukcije problematiskeho „staroserbskeho“ zwukoweho systema. W někotrych padach pak je jednorišo redukować historisku hłubokosc žórloweho systema. Tak to je na př. w prašenju palatalizowanych konsonantow. Bjez tutoho wopřijeća bychmy přeco dyrbjeli pisac ← „C před / *i /, / *ě /, / *e /, / *e /, / *ɸ /, / *j /“ abo pod. město „C“.

5. /x/	←	/*x/	šixy ← *tixǝ-
6. /g'/	←	/*g'/	g'eršć ← *gǝrstǝ, g'inu ← *gybnǝtǝ
7. /g/	←	/*g/	guba ← *gǝba
8. /k'/	←	/*k'/	k'arm'i ← *kǝrmitǝ, k'išo ← *kyšetǝ
9. /k/	←	/*k/	uuka ← *lǝka
10. /ž/	←	/*d'/	žet ← *dǝdǝ
11. /š/	←	/*t'/	šota ← *teta
12. /z/	←	/*r'/	po /p/, /k/: pši ← *pri, kšiuy ← *krivǝ-
		/*z/	za ← *za, zyma ← *zima
13. /s/	←	/*dj/	m'aza ← *medja
		/*s/	snop ← *snopǝ, syrota ← *sirota
14. /ž/	←	/*ž/	žyua ← *žila
15. /š/	←	/*š/	šery ← *šǝrǝ-
16. /d/	←	/*r/	po /f/, /k/: pšauy ← *pravǝ
		/*d/	dup ← *dǝbǝ
17. /t/	←	/*t/	tyca ← *tǝča
18. /ć/	←	/*tr'/	ćeso ← *trǝsetǝ
19. /c/	←	/*c/	ceuy ← *cǝlǝ-
		/*tj/	cuzy ← *tjudjb-
		/*ktǝ/	p'ac ← *pektǝ
20. /č/	←	/*č/	cešo ← *češetǝ
		/*tr/	čaua ← *trava

Přispomnjenje

W scěhowacych pozicijach nimaja prasłowjanske konsonanty (tež sonory) žane wotpowědniki w dialektce a nawopak.

1. /*vǝ/ před konsonantom w nazwuku: cora ← *vǝčera
2. /*v/ po periferynych konsonantach před labializowanymi wokalemi: xery ← *xvorǝ-
3. /*l/ po periferynych konsonantach před labializowanymi wokalemi: guxy ← *gluxǝ-
4. /*d/ w skupinje /*dn/ a zwjetša tež /*g/ w skupinje /*gn/: panuš ← *padnǝti, šǝnuš ← *tǝgnǝti
5. /*s/ w skupinje /*str/: uečy ← *ostrǝ-
6. Tak mjenowany /j/ epentheticum a protetiske /u/ w dialektce nimatej wotpowědnika w prasłowjansćinje: xejži ← *xoditǝ, uečy ← *ostrǝ-
7. Fonom /t/ w dialektce nima žaneho wotpowědnika w prasłowjansćinje, wustupuje jenož w němских požčonkach: futrouš.

235. Hory/Bergen

Hory leža w Choćebuskim wobwodze na sewjer wot wokrjesneho města Wojerecy (Hoyerswerda). Je to dypk 71 w Serbskim rěčnym atlasu a zastupuje w Słowjanskim rěčnym atlasu zapadny dźěl přechodnych dialektow.

1. Inwentar fonemow

1.1. Wokale

/i/	/u/	wysoki	+	+	-	+	+	-	-
/e/	/o/	srjedźny	±	+	+	-	+	+	-
/e/	/o/	labializowany	-	-	-	+	+	+	-
/a/			/i/	/e/	/e/	/u/	/o/	/o/	/a/

1.2. Njewokale

1.2.1. Sonory

	/y/	/ɤ/			/j/	/h/					
	/m/	/m/	/n/								
	/l/			/r/	/r/						
wotewrjeny	—	—	—	—	—	—	—	+	+	±	+
nazalny	—	—	—	+	+	+	+	0	0	0	0
periferny	—	—	—	—	—	+	+	+	+	+	—
prédni	0	0	0	0	0	+	+	+	+	—	0
wibrantny	—	+	+	—	—	—	—	0	0	0	0
palatalizowany	±	+	—	+	—	+	—	+	—	±	0
	/l/	/r/	/r/	/n/	/n/	/m/	/m/	/ɤ/	/ɤ/	/h/	/j/

1.2.2. Konsonanty

	/f/	/p/	/t/							
	/p/	/p/	/t/	/c/	/č/	/k/				
	/b/	/b/	/d/		/ž/	/g/				
<i>Periferne</i>										
prédni	+	+	+	+	+	—	—	—		
kontinuantny	+	—	—	—	—	±	—	—		
spěwny	±	+	+	—	—	±	+	—		
palatalizowany	±	+	—	+	—	±	±	±		
	/f/	/b/	/b/	/p/	/p/	/x/	/g/	/k/		
<i>Njeperiferne</i>										
eksploziwny	—	—	—	—	+	+	+	+	+	
kontinuantny	+	+	+	+	+	+	+	—	—	
spěwny	+	—	+	—	±	+	—	+	—	
wótry	+	+	—	—	+	—	—	0	0	
	/z/	/s/	/ž/	/š/	/c/	/ž/	/č/	/d/	/t/	

1.3. Prozodija

1. Ani wokale ani konsonanty njetworja opozicije po kwantície.
2. Njewobsteja žane opozicije po intonaciji.
3. Akcent fonetiskeho słowa wotpočuje na přenjeji zložce (signal hranicy) z wuwzaćom nowšich požčonkow z němčiny. Tu so zwjetša wobchowa akcent na samsnej zložce kaž w němčinje.

2. Přispomnjenja k distribuciji fonemow a jich wariantow

2.1. Wokale

2.1.1. Alternacije

1. Fonem /e/ wustupuje w přenjeji zložce po palatalizowanych konsonantach a /ž/, /č/, /j/, /l/ před njepalatalizowanymi konsonantami. W njeprenjeji zložce (powšitkownje) a w přenjeji před palatalizowanymi konsonantami a /ž/, /č/ wón fakultatiwnje alternuje z fonemom /e/; před /j/ je tuta alternacija obliigatoriska.
2. Fonem /o/ wustupuje w přenjeji zložce; w njeprenjeji zložce alternuje fakultatiwnje (často) z fonemom /o/.
3. Fonem /i/ nihdy njewustupuje po njepalatalizowanych přédnich¹⁰.

¹⁰ Přir. F. Michálek, *Labiowelarizacija wokalow y a e wšelakeho pochada po labialnych konsonantach w serbskich dialektach*, Lp A 11 (1964), str. 129–163

2.1.2. Warianty

1. Fonem /e/ wustupuje před njepalatalizowanymi konsonantami we wariante [ɛ]. Warianta [e] steji před palatalizowanymi konsonantami a před /j/, /ʃ/, /č/.
2. Fonem /o/ wustupuje před /u/ obligatorisce a před druhimi perifernymi konsonantami fakultatiwnje we wuskej wariante [ɔ], hewak steji šěroka warianta [ɔ].
3. Fonem /i/ wustupuje po palatalizowanych a po /č/, /ʃ/, /l/, /j/, /g/, /k/, /h/ přeco we wariante [i], hewak zwjetša we wariante [y].
Wuwzaća:
– [i] w formansu prezensoweho zdónka werbow typu *kupować*: *uotp'isijo*
– [i] fakultatiwnje pódla [y] po /š/, /ž/: *šija* ~ *šyju*
4. Fonem /u/ so zhubi fakultatiwnje (často) we wuzwuku po /u/: *nou* město *nou*.

2.2. Njewokale

2.2.1. Alternacije, ředke fonemy

1. Fonemaj /u/ a /h/ fakultatiwnje alternujetej w poziciji před /u/, před /o/ zhubi /u/ swoju relewancu porno /h/: *usok'i/husok'i*, *do hole/do uole* in den Wald', ale jenož *uola* ,Wille'.
2. Fonem /h/ alternuje obligatorisce z /u/ we wuzwuku po /a/, /o/, /ɔ/: *br'ou* ~ *br'oh'i*, *zapč'au* ~ *zapč'ah'i*. Po fonemach /e/, /ɛ/, /i/, /u/ alternuje /h/ z θ: *sn'ɛ* ~ *sn'ɛha*.
3. Fonem /j/ zhubi před /e/ swoju relewancu porno /h/: *h'eu/jeu*, *druh'e/druje*, ale jenož *jen*.
4. We wuzwuku słowa njewustupuja palatalizowane periferne, /n/ a /r/ alternujetej w tutej poziciji fakultatiwnje z /n/ a /r/.
5. Spěwne konsonanty zhbjaja swoju relewancu porno njespěwnym we wuzwuku, před šumnymi konsonantami dóndže prawidłownje k asimilaciji po spēwnosci (neutralizacija). Před sonorami a wokalemi so tuta opozicija poľnje wućežuje tež w mjezysłownym sandhi¹¹: *p'eč'* *mužou* ~ *dyž n'ebu*.
6. Fonem /g/ wustupuje jara zředka w słowach, kiž njejsu požčonki: *mozg'i*.
7. Fonem /f/ wustupuje jenož w požčonkach.

2.2.2. Warianty

1. Fonemy /l/, /h/, /k/, /g/ wustupuja w palatalizowanych wariantach, jeli scěhuje /i/, /ɛ/, /e/ abo /j/.
2. Fonem /h/ wustupuje w mjezysłownym před /n/ a /l/ we wariante [ɣ] (spěwny, kontinuantny, njepředni, periferny).
3. Fonem /x/ wustupuje we wariantach [x], [x'], [k^h], [k^h']; eksploziwnej wariante [k^h] a [k^h] stejitej jenož w nazwuku korjenja, palatalizowane [k^h] k tomu jenož před /i/, /ɛ/, /e/. Njeeksploziwnej wariante [x] a [x'] wustupujetej we wostatnych pozicijach, [x'] jenož před /i/ a /e/ a po /i/.
4. Fonem /n/ wustupuje před /k/ a /g/ we wariante [ŋ] (njepředni periferny nazal).

3. Pochad fonemow dialektu wot fonemow praslownjanščiny

3.1. Pochad wokalow

1. /a/ ← /^{*}a/ *stary* ← **staro-*
/^{*}o/ w skupinje **ort* pod akutom: *ram'o* ← **orme*
/^{*}e/ před njepalatalizowanymi konsonantami: *jazyk* ← **języko*

¹¹ Hlej připis 7

2. /u/ ← /*u/ duša ← *duša
 /*o/ ťutroba ← *otroba
 /*v/ před /*ɤ/ (sporadisce): ťudouc ← *vɤdovɤcɤ
 /*y/ po předních periferných: buk ← *bykɤ, kromu ← *xromɤ
3. /o/ ← /*o/ před zlóžku z /*ɤ/, /*ɤ/: ťos ← *vozɤ, zředka tež w druhich pozicijach: doťiu ← *dojɤ
 /*o/ w skupinomaj *tort, *tolt pod akutom: brɤna ← *borna, bɤto ← *bolto
 /*e/ sporadisce před zlóžku z /*ɤ/, /*ɤ/: br'ou ← *bergɤ, zředka tež w druhich pozicijach: mlɤko ← *melko
 /*ɤ/ (sporadisce): bɤs ← *bɤzɤ
 /*ɤ/ (sporadisce) w skupinje *tɤrt před twjerdym dentalom: ťtuɤrtk ← *čɤtvɤrtɤkɤ
 /*ɤ/ (sporadisce): lošk'i ← *lɤgɤkɤ-
4. /o/ ← /*o/ bosy ← *bosɤ-
 /*e/ (sporadisce): sotra ← *sestra
 /*e/ ← /*-oje/, /*-yje/ po předních periferných: prauo ← *pravoje/*pravuje
 /*e/ we wuzwuku: č'elo ← *teļ
 /*ɤ/ škrot ← *krɤtɤ (sporadisce; přír. 3.)
 /*ɤ/ č'ox ← *trɤxɤ (sporadisce; přír. 3.)
 /*ɤ/ w skupinje *tɤrt po periferných: borč'i ← *vɤrč'itɤ, horbo ← *gɤrdlo
 /*ɤ/ zwjetša w skupinje *tɤrt před twjerdym dentalom: tuor-
 dy ← *tvɤrdɤ-
 /*ɤ/ w skupinje *tɤlt: dou ← *dɤlgɤ
 /*ɤ/ w skupinje *tɤlt před twjerdym dentalom: žouty ← *žɤltɤ-
5. /i/ = [i] ← /*i/ p'išu ← *pišɤ
 /*y/ po /*g/, /*k/, /*x/: rohi ← *rogy
 /*u/ před /j/ w prezensowym zdónku werbow typu ťotp'iso-
 ťač': ťotp'isijo ← *otɤpisujɤ
 /*ɤ/ před /*j/: p'iju ← *pɤjo
6. /i/ = [y] ← /*y/ po njeperiferných: ryba ← *ryba
 /*i/ po /s/, /z/, /š/, /ž/: syrota ← *sirota
 /*ě/ po /s/, /z/, /š/, /ž/: syno ← *sɤno
 /*ɤ/ před /*j/: kryjo ← *krɤjetɤ
 /*o/ před /l/ (sporadisce): syl ← *solɤ
 /*ɤ/ (sporadisce): tyn ← *tɤnɤ
7. /e/ ← /*ě/ w přénjej zlóžce: ž'ɤua ← *dɤlajɤtɤ
 /*e/ w skupinomaj *tert, *telt pod nowym akutom: br'ɤza ← *berza, plɤu ← *pellɤ
 /*e/ před zlóžku z /*ɤ/, /*ɤ/ (sporadisce): m'ɤt ← *medɤ, p'ɤc ← *pektɤ
 /*ɤ/ (sporadisce) w skupinje *tɤrt nic před twjerdym dentalom: ť'ɤrba ← *vɤrba
8. /e/ ← /*e/, /*ɤ/ sporadisce před /*l/: ť'ɤlk ← *vɤlkɤ, ť'ɤlki ← *velikɤ-
 /*e/ č'ɤšo ← *čɤšetɤ
 /*ě/ w njeprénjej zlóžce: ruɤe ← *rɤcɤ
 /*a/ mjez palatalizowanymaj konsonantomaj (inkl.: /č'/, /ž'/, /j/): jejo ← *jaje
 /*e/ před palatalizowanym konsonantom a před /č'/, /ž'/, /j/: p'eč' ← *pɤtɤ, ječ'm'en' ← *jɤčɤmy, č'eyn'o ← *tɤgnetɤ

/ʰb/	ʒ'en' ← *dɒnb, č'eĭ ← *čɒjb-
/ʰb/, /ʰb/	w skupinomaj *tɒrt a *tɒrt: tera ← *tɒrgajetɔ, zerno ← *zɒrno, u'erč'i ← *vɒrtitɔ
/ʰo/	sporadisce před palatalizowanymi konsonantami a /č'/, /ž'/, /j'/: tep'i ← *topitɔ

Přispomnjenje

W scěhowacych pozicijach nimaja prasłowjanske wokale w dialektce žaneho wotpowědnika a nawopak.

1. /ʰb/, /ʰb/ we wuzwuku a před zložku bjez /ʰb/, /ʰb/: rač'e ← *jɒgra-, škr'i ← *jɒskr-; wuwzaće: ĭoyua ← *jɒgla
2. /ʰp/, /ʰp/ w sufiksach *-ɒtɒ, *-ɒkɒ, *-ɒɒɒ, *-ɒkɒ: uɒxč' ← *olkɒtɒ, p'ɛsk ← *pɛsɒkɒ, kɒnc ← *konɒɒ, p'en'k ← *pɒnɒkɒ
3. /e/ nima žaneho wotpowědnika w prasłowjanšćinje (sporadisce): u'ɛter ← *vɛtrɒ, uoen ← *ognɒ.

3.2. Pochad njewokalow

3.2.1. Pochad sonorow

1. /u'/ ← /ʰv'/ u'ɛter ← *vɛtrɒ
2. /u'/ ← /ʰv'/ uoda ← *woda
3. /j'/ ← /ʰg'/ uuka ← *lɒka
3. /j'/ ← /ʰj'/ we wuzwuku po labializowanym a po /a/: rou ← *rogɒ
3. /j'/ ← /ʰv'/ jama ← *jama
3. /j'/ ← /ʰv'/ před /a/ a zwjetša před /i/: jadn'o ← *wɛdnetɒ, uoji ← *lowitɒ
4. /h/ ← /ʰg'/ rohi ← *rogy
5. /m'/ ← /ʰm'/ m'ɛt ← *m'ɛd ← *medɒ, zem'a ← *zemja
6. /m/ ← *m/, /ʰm'/ dom ← *domɒ, dam ← *damɒ
7. /n'/ ← /ʰn'/ kɒn' ← *konjɒ
8. /n/ ← /ʰn'/ len ← *lɒnɒ
9. /r'/ ← /ʰr'/ před konsonantom a často we wuzwuku: kɒnc ← *konɒɒ
9. /r'/ ← /ʰr'/ r'ɛka ← *rɛka, mor'o ← *morje
10. /r/ ← /ʰr'/ trauma ← *trawa
10. /r/ ← /ʰr'/ před konsonantom a často we wuzwuku: tuɒr ← *dɒxorjɒ
11. /l/ ← /ʰl'/ luž'e ← *ljudɒje

3.2.2. Pochad konsonantow

1. /b'/ ← /ʰb'/ b'er'o ← *beretɒ (tež w požčonkach za ně. /f/: b'ijauk'i)
2. /b/ ← /ʰb'/ bok'i ← *boky (tež w požčonkach za ně. /f/: br'inosč')
2. /b/ ← /ʰb'/ we wuzwuku: hɒjb ← *golɒbɒ
3. /p'/ ← /ʰp'/ p'er'e ← *perɒje
4. /p/ ← /ʰp'/ pada ← *padajetɒ
5. /f/ ← /ʰgv'/ (sporadisce): fizž'ela ← *gvizd- (za ně. /f/ tež w požčonkach: futrouáč')
6. /x/ ← /ʰx'/ *č'ixi ← *tixɒ-, k'hudy ← *xudɒ-
7. /g/ ← /ʰg'/ zředka: mozgi ← *mozgy (často w požčonkach z němčiny: gɒrki)
8. /k/ ← /ʰk'/ uuka ← *lɒka
8. /k/ ← /ʰx'/ před sonorom: kl'ɛb ← *xlɛbɒ
9. /z/ ← /ʰz'/ za ← *za, zyma ← *zima
9. /z/ ← /ʰdj'/ m'eza ← *medja
10. /s/ ← /ʰs'/ prosy ← *prositɒ

11. /ž/ ← /*ž/ žyua ← *žila
 12. /š/ ← /*š/ šyry ← *šérǫ-
       /*k/ před /*r'/: š'č'iuu ← *krivǫ-
       /*s/ před /k/ (sporadisce): škǫrc ← *skvorǫcǫ
 13. /d/ ← /*d/ drǫbna ← *drobǫna-
 14. /t/ ← /*t/ tuč'el ← *toč'elǫ
 15. /c/ ← /*c/ cyuu ← *cěǫ-
       /*tj/ cuzy ← *tjudjǫ-
       /*ktǫ/ p'ęc ← *pektǫ
 16. /š'/ ← /*d'/ ž'et ← *dědǫ
 17. /č'/ ← /*t'/ č'eta ← *teta
       /*č/ č'eso ← *češetǫ
       /*tr'/ č'aso ← *tręšetǫ, č'ela ← *strěljajetǫ
       /*r'/ po /p/ a /k/: pč'ež'o ← *prędetǫ, š'č'iuu ← *krivǫ-

Přispomnjenje

W scěhowacých pozicijach nimaja prasłowjanske konsonanty w dialektce žaneho wotpowědnika abo nawopak.

1. /*vǫ/ a /*jǫ, w nazwuku słowa před konsonantom: čora ← *vǫčera, ra ← *jǫgra; wuwzaće: joyua ← *jǫgla
2. /*v/ po periferynych konsonantach před labializowanymi wokalemi: k^hory ← *xvorǫ-
3. /*l/ po periferynych konsonantach před labializowanymi wokalemi: kupk ← *kǫpǫkǫ
4. /*d/ w skupinje /*dn/: panyč' ← padnoči
5. /*s/ w skupinje /*str/: ȳotry ← *ostrǫ-, č'ela ← *strěljajetǫ
6. Tak mjenowany /j/ epentheticum a /u/ resp. /h/ protheticum nimaja wotpowědnikow w prasłowjansčinje: baŋka ← *banǫka, ȳokno ← *okǫno, hu nas ← *u nasǫ.

236. Brězowka / Halbendorf

Brězowka leži w Choćebuskim wobwodze na sewjerezapad wot wokrjesneho města Běla Woda (Weißwasser) blisko dypka 56 w Serbskim rěčnym atlasu a zastupuje w Słowjanskim rěčnym atlasu wuchodny džěl přechodnych dialektow. Fonetika tutoho dialektu je wopisana w knize A. Schroeder, *Die Laute des wendischen (sorbischen) Dialekts von Schleife in der Oberlausitz*, Tübingen 1958.

1. Inwentar fonemow

1.1. Wokale

/i/	/u/	wysoki	+	+	-	+	±	--
/e/		srjedźny	±	+	+	-	+	--
/e/	/o/	labializowany	--	--	--	+	+	--
	/a/		/i/	/e/	/e/	/u/	/o/	/a/

1.2. Njewokale

1.2.1. Sonory

/u'/	/u/			/j/	/h/
/m'/	/m/	/n'/	/n/		
		/l'/	/l/	/r'/	/r/

wotewrjeny	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
nazalny	-	-	-	-	+	+	+	+	0	0	0	0
periferny	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-
prědni	0	0	0	0	0	0	+	+	+	+	-	0
wibrantny	-	-	+	+	-	-	-	-	0	0	0	0
palatalizowany	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	±	0
	/l'/	/l/	/r'/	/r/	/n'/	/n/	/m'/	/m/	/u'/	/u/	/h/	/j/

1.2.2. Konsonanty

		/z/	/ž/									
	/f/	/s/	/š/	/x/								
/p'/	/p/	/t/	/c/	/č'/	/k/							
/b'/	/b/	/d/	/ž'/	/g/								
<i>Periferne</i>												
prědni	+	+	+	+	+	-	-	-				
kontinuantny	+	-	-	-	-	+	-	-				
spěwny	±	+	+	-	-	±	+	-				
palatalizowany	±	+	-	+	-	±	±	±				
	/f/	/b'/	/b/	/p'/	/p/	/x/	/g/	/k/				

Njeperiferne

eksploziwny	-	-	-	-	+	+	+	+	+			
kontinuantny	+	+	+	+	+	+	+	-	-			
spěwny	+	-	+	-	±	+	-	+	-			
wótry	+	+	-	-	+	-	-	0	0			
	/z/	/s/	/ž/	/š/	/c/	/ž'/	/č'/	/d/	/t/			

1.3. Prozodija

1. Ani wokale ani konsonanty njetworja opozicije po kwantiće.
2. Njewobsteja opozicije po intonaciji.
3. Akcent njeje fonologisce relewantny. Prawidłownje steji přěnja zložka pod přizwukom. Nimo toho wobsteji móžnosć, akcentować předposlednju zložku. Wobě móžnosći hodžitej so realizować w jednym a tym samsnym rěčnym takće, w jednym a tym samsnym słowje, samo w třižložkowych słowach. Prepozicije tworja zwjetša ze substantiwom abo pronomenom hromadže jedne fonetiske słowo.

2. Přispomnjenja k distribuciji fonemow a jich wariantow

2.1. Wokale

2.1.1. Alternacije

Fonem /e/ wustupuje w přěnjey zložce po palatalizowanych konsonantach a po /ž'/, /č'/, /j/. W njeprěnjey zložce (powšitkownje) a w přěnjey zložce před palatalizowanymi konsonantami a /ž'/, /č'/ wón fakultatiwnje (často) alternuje z fonemom /e/. Před /j/ je tuta alternacija obligatoriska.

2.1.2. Warianty

1. Fonem /o/ wustupuje w přěnjey zložce po perifernych před njeperifernymi konsonantami obligatorisce we wariante [o].
2. Fonem /o/ wustupuje po njeperifernych před perifernymi konsonantami, najčasišo pak před /u/ fakultatiwnje we wuskej wariante [o].
3. Fonem /o/ wustupuje po njeperifernych před njeperifernymi konsonantami a we wuzwuku obligatorisce w šerokej wariante [ɔ].

4. Fonem /e/ wustupuje před njepalatalizowanymi konsonantami a we wuzwuku w šěrokej warianće [ɛ].
5. Fonem /e/ wustupuje před palatalizowanymi konsonantami, často tež před /ʃ/, /č/, přeco pak před /j/ we wuskej warianće [e].
6. Fonem /i/ wustupuje po njepalatalizowaných periferynych a po njeperiferynych konsonantach nimo /ʃ/, /č/ we warianće [y], tak tež po /x/ w nazwuku morfema¹²: *xytač*¹ ← *xytati, *pxy* ← *blɔxy (pódlá *gluxi* ← *gluxɔɔ); he-wak steji [i].

2.2. Njewokale

2.2.1. Alternacije, ředke fonemy

1. Fonem /u/ alternuje před /u/ a /o/ často z fonemom /h/, druhdy so tež zhubi: *uokno/hokno/okno*.
2. Spěwny konsonant zhubi swoju relewancu porno njespěwnemu wotpowěd-nikej před pawzu; před šumnymi konsonantami dóndže prawidłownje k asimilaciji po spēwnosći (neutralizacija). We wuzwuku słowa před sonorami a wokalemi so wobchowa tuta opozicija.¹³

2.2.2. Warianty

1. Fonem /l/ wustupuje fakultatiwnje we welarizowanej warianće /ɫ/.
2. Fonemy /g/, /k/, /x/ wustupuja před njeniskimi njelabializowanymi wokalemi w palatalizowaných wariantach [gʲ], [kʲ], [xʲ], fonem /x/ tež po tajkich wokalach.
3. Fonemaj /nʲ/, /n/ wustupujetej w poziciji před /k/ a /g/ w njeprědnjej perifernej warianće [ŋ] abo [ŋʲ]: *č'eŋ'ki*, *kuzeŋk*.
4. Fonemaj /l/ a /r/ wustupujetej we wuzwuku po konsonancě fakultatiwnje w njespěwnej warianće [ɭ] a [ɻ]: *n'esɭ*, *bratrɻ*.
5. W požčonkach z němčiny wustupuje tež fonem /f/: *futrouač*¹.

3. Pochad fonemow dialekta wot fonemow praslówjanščiny

3.1. Pochad wokalow

1. /a/ ← */*a/* *stary* ← **starɔ-*
           /*o/ w skupinje *ort pod akutom: *ram'e* ← *ormę
           /*e/ (sporadisce): *su'in'ace* ← **svinętyɔ-*, *jacm'en*¹ ← *ječɔmy
2. /u/ ← */*u/* *duša* ← *duša
           /*o/ *uutroba* ← *otroba
           /*y/ w přenjej zložce po /*v/: *uum'e* ← *vymę, *husoki* ← **vy-sokɔ-*
           /*ɔ/, /*ɔ/ w skupinje *tɔlt a *tɔlt po dentalach: *slup* ← *stɔlp,
           dluk ← *dɔlgɔ
           sporadisce před /*ɔ/: *uudouc* ← *vɔdovɔɔ
3. /o/ ← */*o/* *boki* ← *boky, *gɔtouy* ← **gotovɔ-*
           /*e/ (sporadisce, z hinašej distribuciju hač w dypkomaj 235 a
           237): *m'ot* ← *medɔ, *sr'oda* ← *serda
           /*ɔ/ sporadisce: *č'ox* ← *trɔxɔ
           /*ɔ/ w skupinje *tɔlt po labialach abo /š/, /ž/: *žolty* ← **žɔltɔ-*

¹² Přir. w připisu 6 citowane džělo, str. 45

¹³ Hlej připis 7

4. /i/ ← /^{*}i/ p'išom ← ^{*}piš-
 /^{*}y/ rogi ← ^{*}rogy, ryba ← ^{*}ryba
 /^{*}ɔ/ před /^{*}j/: p'ijom ← ^{*}pɔj-, šyjom ← ^{*}šɔj-
 /^{*}ě/ w přeněj zložce po /s/, /z/, /š/, /ž/: syno ← ^{*}sěno, šyry ← ^{*}šěro-
5. /e/ ← /^{*}ě/ po /s/, /z/, /š/, /ž/: žygodlo ← ^{*}žeg-, ž'esyč' ← ^{*}desět
 /^{*}e/ w přeněj zložce: p'ěč' ← ^{*}pět
 /^{*}e/ w skupinje ^{*}telt pod nowym akutom: pl'el ← ^{*}pellə
6. /e/ ← /^{*}e/ wothladajo wot tych padow, hdžež je přešlo do /o/: cesa ← ^{*}česa-
- /^{*}ɔ/, /^{*}ɔ/ p'es ← ^{*}pɔsə, škret ← ^{*}krɔtə, mex ← ^{*}mɔxə
 /^{*}ě/ w njeprěnej zložce (přeco): n'ěžel'a ← ^{*}nedělja, ruce ← ^{*}ročě; před palatalizowanymi konsonantami a před /š/, /č/ druhdy tež w přeněj: cejž'i
 /^{*}ɔ/ před /^{*}j/: krejo ← ^{*}krɔjetə
 /^{*}ɔ/ před /^{*}j/ sporadisce: šeja ← ^{*}šɔja
 /^{*}ɔ/, /^{*}ɔ/ w skupinach ^{*}ɔrt, ^{*}ɔrt, ^{*}ɔlt, ^{*}ɔlt: kercma ← ^{*}krɔčbma, tuerdy ← ^{*}tvɔrdə-, uercy ← ^{*}vrɔčitə, pelny ← ^{*}pɔlnə-, u'er'ba ← ^{*}vrba

Přispomnjenje

W scěhowacych pozicijach nimaja prasłowjanske wokale w dialektě žaneho wotpowědnika.

1. /^{*}ɔ/, /^{*}ɔ/ we wuzwuku a před zložku bjez /^{*}ɔ/. /^{*}ɔ/: gra ← ^{*}jɔgra; wuwzaće: žogla ← ^{*}jɔgla
2. /^{*}ɔ/, /^{*}ɔ/ w sufiksach ^{*}-ɔtə, ^{*}-ɔkə, ^{*}-ɔcə: loxč' ← ^{*}olɔtə, kojn'c ← ^{*}konɔcə, p'eŋk ← ^{*}pɔnɔkə

3.2. Pochad njewokalow

3.2.1. Pochad sonorow

1. /u/ ← /^{*}v/ u'eter ← ^{*}větə
2. /u/ ← /^{*}v/ uoda ← ^{*}voda
3. /j/ ← /^{*}j/ jama ← ^{*}jama
 před /i/ a /^{*}ɔ/: lojim ← ^{*}lovi-, šejc ← ^{*}švɔcə
4. /m/ ← /^{*}m/ m'otla ← ^{*}metəla
5. /m/ ← /^{*}m/, /^{*}m/ mozgi ← ^{*}mozgy, u'em ← ^{*}věm
6. /n/ ← /^{*}n/ ž'ejn' ← ^{*}dɔnə
7. /n/ ← /^{*}n/ l'en ← ^{*}lɔnə
8. /r/ ← /^{*}r/ šul'ar' ← ^{*}arə, r'ěka ← ^{*}rěka
9. /r/ ← /^{*}r/ ruka ← ^{*}roka
10. /l/ ← /^{*}l/ l'už'e ← ^{*}ljudəje, l'ot ← ^{*}ledə
11. /l/ ← /^{*}l/ lojim ← ^{*}lovi-

3.2.2. Pochad konsonantow

1. /b/ ← /^{*}b/ b'er'o ← ^{*}beretə
2. /b/ ← /^{*}b/ boki ← ^{*}bokɔ (tež w požčonkach za ně. /f/: berua ← ně. Farbe)
3. /p/ ← /^{*}p/ p'er'e ← ^{*}perəje
4. /p/ ← /^{*}p/ pada ← ^{*}padajetə
 we wuzwuku: golup ← ^{*}golɔbə
 gluxi ← ^{*}gluxə-, xl'ep ← ^{*}xləbə

6. /g/	←	/*g/	<i>guba</i> ← * <i>gōba</i> , <i>gersč</i> ← * <i>gōrstb</i>
7. /k/	←	/*k/	<i>kišo</i> ← * <i>kyšetb</i>
8. /z/	←	/*z/	<i>za</i> ← * <i>za</i> , <i>zyna</i> ← * <i>zima</i>
		/*dj/	<i>m'eza</i> ← * <i>medja</i>
9. /s/	←	/*s/	<i>snop</i> ← * <i>snopō</i>
10. /ž/	←	/*ž/	<i>žyla</i> ← * <i>žila</i>
11. /š/	←	/*š/	<i>šyry</i> ← * <i>šērō-</i>
		/*k/	<i>před</i> /*r'/: <i>š'č'iuy</i> ← * <i>krivō-</i>
12. /d/	←	/*d/	<i>dup</i> ← * <i>dōbō</i>
13. /t/	←	/*t/	<i>tuca</i> ← * <i>tōča</i>
14. /c/	←	/*c/	<i>cyly</i> ← * <i>cělō-</i>
		/*č/	<i>cesa</i> ← * <i>čes-</i>
		/*tj/	<i>cuzy</i> ← * <i>tjudjō-</i>
		/*ktb/	<i>p'ec</i> ← * <i>pektō</i>
15. /ž/	←	/*d'/	<i>ž'elo</i> ← * <i>d'elo</i>
16. /č/	←	/*t'/	<i>č'ota</i> ← * <i>teta</i>
		/*tr'/	<i>sč'el'a</i> ← * <i>strěl'ajetō</i>
		/*r/	<i>po</i> /p/ a /k/: <i>pč'ež'o</i> ← * <i>prēdetō</i> , <i>š'č'iuy</i> ← * <i>krivō-</i>

Prispomnjenje

W sčehowacych pozicijach nimaja prasłowjanske konsonanty žaneho wotpowědnika w dialekće a nawopak.

1. /*vь/ a /*jь/ před konsonantom w nazwuku: *cora* ← *vbčera; wuwzaće: *jogla* ← *jьgla
2. /*v/ po periferynych konsonantach před labializowanym wokalom: *xory* ← **xvoro-*
3. /*d/ w skupinje /*dn/: *panuč* ← *padnoči
4. Tak mjenowany /j/ epentheticum resp. /h/ a /u/ protheticum nimaja wotpowědnika w prasłowjanščinje: *xojž'i* ← *xoditō, *hokno/ukno* ← *okno.
5. Fonem /f/ w dialekće nima žaneho wotpowědnika w prasłowjanščinje, wustupuje jenož w němskich požčonkach: *futrouč'*

237. Radwor/Radibor

Radwor leži w Drježdžanskim wobwodze na sewjer wot wokrjesneho města Budyšin. Je to dypk 122 w Serbskim rěčnym atlasu a zastupuje w Słowjanskim rěčnym atlasu hornjoserbske dialekty. Fonologiski system tutoho dialekta (inkl. historiske wotwodženja) je wobšěrnje wopisał Z. Stieber¹⁴.

1. Inwentar fonemow

1.1. Wokale

/i/	/u/	wysoki	+	+	-	+	+	-	-
/e/	/o/	srjedźny	±	+	+	-	+	+	-
/e/	/o/	labializowany	-	-	-	+	+	+	-
	/a/		/i/	/e/	/e/	/u/	/o/	/o/	/a/

¹⁴ Přir. *Fonetyka górnołużyckiej wsi Radworja*, Lud Słowiański, Dział A, tom IV, zeszyt 1, Kraków 1938

1.2. Njewokale

1.2.1. Sonory

	/u'/	/u/		/j/	/h/						
	/m'/	/m/	/n'/	/n/							
		/l/		/r'/	/r/						
wotewrjeny	—	—	—	—	—	—	—	+	+	+	+
nazalny	—	—	—	+	+	+	+	0	0	0	0
periferny	—	—	—	—	—	+	+	+	+	+	—
prědny	0	0	0	0	0	+	+	+	+	—	0
wibrantny	—	+	+	—	—	—	—	0	0	0	0
palatalizowany	±	+	—	+	—	+	—	+	—	±	0
	/l/	/r'/	/r/	/n'/	/n/	/m'/	/m/	/u'/	/u/	/h/	/j/

1.2.2. Konsonanty

	/f/		/z/	/ž'/							
	/p'/	/p/	/t/	/c'/	/c/	/š'/	/x/				
	/b'/	/b/	/d/			/č'/	/k/				
						/ž'/	/g/				
<i>Periferne</i>											
prědny	+	+	+	+	+	—	—	—			
kontinuantny	+	—	—	—	—	+	—	—			
spěwny	±	+	+	—	—	±	+	—			
palatalizowany	±	+	—	+	—	±	±	±			
	/f/	/b'/	/b/	/p'/	/p/	/x/	/g/	/k/			
<i>Njeperiferne</i>											
eksploziwny	—	—	—	—	+	+	+	+	+	+	+
kontinuantny	+	+	+	+	+	+	+	+	—	—	—
spěwny	+	—	+	—	—	±	+	—	+	—	—
wótry	+	+	—	—	+	+	—	—	0	0	0
palatalizowany	±	±	±	±	+	—	±	±	±	±	±
	/z/	/s/	/ž'/	/š'/	/c'/	/c/	/ž'/	/č'/	/d/	/t/	

1.3. Prozodija

1. Ani wokale ani konsonanty njetworja opozicije po kwantiće.
2. Njewobsteja opozicije po intonaciji.
3. Akcent fonetiskeho słowa wotpočuje na přenjej zložce (signal hranicy) z wuzaćom nowšich požčonkow z němčiny. Tu so zwjetša wobchowa akcent na samsnej zložce kaž w němčinje.

2. Přispomnjenja k distribuciji fonemow a jich wariantow

2.1. Wokale

2.1.1. Alternacije

1. Fonem /e/ wustupuje w přenjej zložce po palatalizowanych konsonantach a po /ž'/, /š'/, /č'/, /ž'/, /j/, /l/. W njepřenjej zložce (powšitkownje) a w přenjej před palatalizowanymi konsonantami wón fakultatiwnje alternuje z fonemom /e/. Před /j/ je tuta alternacija obligatoriska.
2. Fonem /o/ wustupuje w přenjej zložce. W njepřenjej zložce (powšitkownje) a w přenjej zložce před perifernymi zhubi wón swoju relewancu porno fonemnej /o/. Před /u/ je opozicija /o/ ~ /o/ neutralizowana w /o/.

3. Fonem /i/ (varianta [y]) wustupuje po njepalatalizowanych přédnich jenož, jeli scěhuje /l/.
4. Fonem /i/ alternuje w njeakcentowanej poziciji po njepalatalizowanych konsonantach a po /z/, /s/, /c/ z fonemom /e/: *hory/hore*.

2.1.2. Warianty

1. Fonem /e/ wustupuje před njepalatalizowanymi konsonantami a we wuzwuku přeco w šerokej wariante [ɛ].
2. Wuska varianta [e] steji před palatalizowanymi, před /š'/, /č'/, /ž'/, /š'/ a /j/.
3. Fonem /o/ wustupuje před /u/ obligatorisce a před perifernymi šumnymi konsonantami fakultatiwnje we wuskej wariante [o], hewak steji šeroka varianta [ɔ].
4. Fonem /u/ so zhubi fakultatiwnje (často) we wuzwuku po /u/.
5. Fonem /i/ wustupuje po palatalizowanych a po /l/, /h/, /j/, /x/, /k/, /g/, /ž'/, /š'/, /ž'/, /č'/, /c'/ jeniče we wariante [i], hewak we wariante [y].

2.2. Njewokale

2.2.1. Alternacije, ředke fonemy

1. Fonemaj /u/ a /h/ fakultatiwnje alternujetej w poziciji před /u/: *hum'o/uum'o*, *hun'o/uno*.
2. Fonem /h/ alternuje w poziciji před /e/ fakultatiwnje z /j/: *droje/drohe*, *jeuak/heuak*.
3. Po labializowanych wokalach a /a/ we wuzwuku a před labializowanymi wokalami a /a/ tež w mjezyzwuku alternuje /h/ z /u/: *rou ~ rohi*, *noua* ‚Bein‘ a ‚neu‘ / *noha* ‚Bein‘.
4. W mjezyzwuku, a po /u/, /e/ a /a/ tež we wuzwuku, dóndže často k zhubjenju /h/: *noi/nohi*, *p^hu ~ p^huhi*, *sn'ę ~ sn'ęha*.
5. We wuzwuku njewustupuja palatalizowane sonory a konsonanty: *kojn ~ kon'a*.
6. We wuzwuku, a před šumnymi konsonantami tež w słownym sandhi, je opozicija spěwny ~ njespěwny neutralizowana. Spěwne wustupuja před spěwnymi a w słownym sandhi před sonorami a wokalami pódla njespěwnych, jenož njespěwne steja před njespěwnymi¹⁵.
7. Fonem /f/ wustupuje jara zředka tež w słowach, kiž njejsu požčonki: *fizdač'* (← *gvizdati), *feš'ki* (← *gvězdoky).
8. Fonem /g/ wustupuje jenož w jednym słowje, kiž njeje požčonka: *nagle* (← *naglě).

2.2.2. Warianty

1. Fonemy /l/, /h/, /k/ a /x/ wustupuja před /i/, /e/, /e/ a /j/ w palatalizowanej wariante [l'], [h'], [k'], [x'].
2. Fonem /x/ wustupuje tež po wokalach /i/, /e/, /e/ w palatalizowanej wariante: *m'ęx'*.
3. Fonem /x/ wustupuje w nazwuku morfema we wariante [k^h]: *k^hoži*.
4. Fonem /n/ wustupuje před /k/ we wariante [ŋ] (njeprědni perifery nazal).
5. Fonemaj /z/ a /s/ wustupujetej před /j/ kaž tež před /h/ a /u/, jeli scěhuje /i/, w palatalizowanej wariante: *s'jaty* ← **svęto-*, *z'ibuac'* ← **sogyb-*, *kos'i-š'č'o* ← *kosovišče.

¹⁵ Hlej přepis 7

3. Pochad fonemow dialektu wot fonemow praslówjansćiny

3.1. Pochad wokalow

1. /a/ ← /*a/ stary ← *starǝ-
 /*o/ w skupinje *ort pod akutom: ram'o ← *ormę
 /*e/ před njepalatalizowanymi konsonantami: jazyk ← *ję-
 zykǝ
2. /u/ ← /*u/ duša ← *duša
 /*o/ hutroba ← *otroba
 /*y/, /*ɨb/ po /p/, /b/, /m/, /u/ w kóncowkach w njepřenjej zložce:
 zubu ← *zǝby, kromu ← *xromǝb; ale zuǝ ← *zǝlǝb
 /*y/ po /*v/ (sporadisce): um'o ← *ymę, husok'i ← *vysokǝ
 /*v/ před /*ɨ/ (sporadisce): udouc ← *vǝdovǝc
3. /ǝ/ ← /*o/ před zložku z /*ɨ/, /*ɨ/: uǝ ← *vozǝ
 /*o/ w skupinje *tort, *tolt pod akutom: brǝna ← *borna, bǝto
 ← *bolto
 /*e/ (sporadisce) před zložku z /*ɨ/, /*ɨ/: r'ǝs ← *versǝ, zředka
 tež w druhich pozicijach: č'r'ǝda ← *čerda
 /*ɨ/ (sporadisce): tǝn ← *tǝnǝ, sǝn ← *sǝnǝ
 /*ɨ/ w skupinje *tǝrt (sporadisce): bǝrzy ← *bǝrzǝ-
 /*ɨ/ w skupinje *tǝrt (sporadisce): štǝortk ← *čǝtvǝrtǝkǝ
 /*y/ po /p/, /b/, /m/, /u/ nic w kóncowkach: bǝk ← *bykǝ
4. /o/ ← /*o/ bǝse ← *bosǝ-
 /*e/ (sporadisce): sotra ← *sestra
 /*e/ ← /*-oje/ abo /*-yje/ po /p/, /b/, /m/, /u/: stroǝo ← *sǝdor-
 voje/*sǝdorvyje
 /*e/ we wuzwuku: č'ǝlo ← *telę
 /*ɨ/ roš'ka ← *rǝžǝka
 /*ɨ/ (sporadisce): c'ǝx ← *trǝxǝ
 /*ɨ/ w skupinje *tǝrt: morxǝj ← *mǝrk-, tora ← *tǝrg-
 /*ɨ/ w skupinje *tǝrt před twjerdym dentalom: č'ǝrny ←
 *čǝrnǝ-
 /*ɨ/ w skupinje *tǝlt: tousty ← *tǝlstǝ-
 /*ɨ/ w skupinje *tǝlt před twjerdym dentalom: ž'ǝuty ←
 *žǝltǝ-
5. /i/ ← /*i/ p'isam ← *pisa-, syrota ← *sirota
 /*y/ kisaǝ ← *kys-, ryba ← *ryba
 /*ɨ/ před /*j/: p'iju ← *pǝjǝ
 /*ɨ/ před /*j/: kryju ← *krǝjǝ
 /*č/ po /s/, /z/, /c/: cyǝ ← *čǝlǝ-
 /*o/ (sporadisce): syl ← *solǝ
 /*e/ (←/*ɨ/) před /l/: uylk ← *u'elk ← *vǝlkǝ
6. /ǝ/ ← /*ǝ/ w přenjej zložce: ž'ǝǝ'em ← *dǝl-
 /*e/ před zložku z /*ɨ/, /*ɨ/: m'ǝt ← *medǝ, p'ǝc ← *pektǝ
 /*e/ w skupinje *tert, *telt pod nowym akutom: br'ǝza ← *ber-
 za, plǝu ← *pellǝ
 /*ɨ/ (sporadisce) w skupinje *tǝrt nic před twjerdym denta-
 lom: u'ǝrba ← *vǝrba
7. /e/ ← /*e/ česa ← *česa-
 /*a/ zwjetša mjez palatalizowanymaj konsonantomaj a mjez
 /š/, /č/, /ž/, /š/ a /j/: jejo ← *jaje

- * /**e/* před palatalizovanými konsonantami a /*š/*, /*č/*, /*ž/*, /*š/* a /*j/*: *č'eš'ki* ← **težbko-*
- /**j/* *ž'ejn* ← **dɔnɔ*
- /**b/* w skupině **tɔrt* nic před twerdydym dentalom: *u'erč'i* ← **vɔrtitɔ*
- /**o/* sporadisce před palatalizovanými konsonantami: *deji* ← **dojitɔ*

Přispomnjenje

W scěhowacých pozicijach nimaja prasłowjanske wokale w dialektě žaneho wotpowědnika a nawopak.

1. /**ɔ/*, /**ɔ/* we wuzwuku a před zložku bjez /**ɔ/*, /**ɔ/*: *ra* ← **jɔgra*, *čera* ← **vɔčera*; wuwzaće: *jowa* ← **jɔgla*
2. /**ɔ/*, /**ɔ/* w sufiksach **-ɔtɔ*, **-ɔkɔ*, **-ɔɔ*, **-ɔkɔ*: *uɔxč* ← **olkoɔ*, *p'esk* ← **pěsɔkɔ*, *kɔnc* ← **konɔɔ*, *pejnɔk* ← **pɔnɔkɔ*
3. /*e/* nima wotpowědnika w prasłowjanšćinje w słowje *uɔjen* ← **ognɔ*.

3.2. Pochad njewokalow

3.2.1. Pochad sonorow

1. /*u/* ← /**v/* *u'ec'ik* ← **větrikɔ*
2. /*u/* ← /**v/* *uoda* ← **voda*
/**l/* *uuka* ← **lɔka*
3. /*j/* ← /**j/* sporadisce po /*o/* a /*a/*: *rou* ← **rogɔ*, *zapš'au* ← **zapregɔ*
/**v/* *jama* ← **jama*
před /*a/* a labializowanými wokalemi a zwjetša před /*i/*:
jadn'e ← **vednetɔ*, *uɔju* ← **lovju*
4. /*h/* ← /**g/* *hɔjp* ← **golɔbɔ*
5. /*m/* ← /**m/* *m'et* ← **medɔ*, *zejm'a* ← **zemja*
6. /*m/* ← /**m/*, /**m/* *dom* ← **domɔ*, *dam* ← **damɔ*
/**b/* před /*n/*: *dromny* ← **drobɔnɔ*-
uon'a ← **vonjajetɔ*
7. /*n/* ← /**n/* *len* ← **lnɔ*, *kɔjn* ← **konjɔ*
8. /*n/* ← /**n/*, /**n/* *l'eka* ← **r'eka*, *mor'o* ← **morje*
9. /*r/* ← /**r/* *trava* ← **trava*, *tɔr* ← *dɔxorjɔ*
10. /*r/* ← /**r/*, /**r/* *luž'o* ← **ljudɔje*
11. /*l/* ← /**l/*

3.2.2. Pochad konsonantow

1. /*b/* ← /**b/* *lub'u* ← **ljubju*
2. /*b/* ← /**b/* *boaty* ← **bogatɔ* (w požčonkach tež ← ně. /*f/*: *barba* ← ně. *Farbe*)
3. /*p/* ← /**p/* *p'aty* ← **pətɔ*
4. /*p/* ← /**p/* *pada* ← **padajetɔ*
/**b/* we wuzwuku: *hɔjp* ← **golɔbɔ*
5. /*f/* ← /**gv/* *fěš'ka* ← **gvěždɔka*, *fizdač'* ← **gvizd-*
6. /*x/* ← /**x/* *č'ixi* ← **tixɔ*, *k'udy* ← **xudɔ*
7. /*g/* ← /**g/* jenož w słowje *nagle* ← **naglě* (a w požčonkach z němčiny: *grat* ← ně. *Gerät*)
8. /*k/* ← /**k/* *kɔjn* ← **konjɔ*
/**x/* před sonorom: *klɔp* ← **xlěbɔ*
9. /*z/* ← /**z/* *zuma* ← **zima*
/**dj/* *m'eza* ← **medja*
10. /*s/* ← /**s/* *stua* ← **jɔstɔba*, *prosyč'* ← **prostiti*

11. /ž/	←	/*ž/	ž'ija ← *žila
12. /š/	←	/*š/	š'ery ← *šěrb-
		/*r/	po /p/ a /k/: š'inž'e ← *prijьdetь, kš'iuu ← *krivь-
		/*s/	před /*k/: š'kqrc ← *skvorьcb
13. /d/	←	/*d/	dromny ← *drobьnb-
14. /t/	←	/*t/	tuč'el ← *tqčьlb
15. /c/	←	/*tr'/	brac'a ← *bratrьbja
16. /c/	←	/*c/	cyu ← *cělb-
		/*tj/	cuzy ← *tjudьb-
		/*ktь/	p'ęc ← *pektь
17. /š'/	←	/*d'/	š'et ← *dédь
18. /č'/	←	/*t'/	č'eta ← *teta
		/*č/	č'esa ← *čes-
		/*tr'/	č'ase ← *tręsetь

Přispomnjenje

W scěhowacych pozicijach nimaja prasłowjanske konsonanty w dialektce žaneho wotpowědnika a nawopak.

1. /*vь/ w nazwuku před konsonantom: č'era ← *vьčera
2. /h/ ← /*g/ před sonorami: č'anu ← *tęgnq
3. /*v/ po periferynych konsonantach před labializowanymi wokalemi: k^hory ← *xvorь-
4. /*l/ po periferynych konsonantach před labializowanymi wokalemi: p^hot ← *plotь
5. /*d/ w skupinje /*dn/: panč' ← *padnqti
6. /*s/ w skupinje /*str/: uqtry ← *ostrь-
7. Tak mjenowany /j/ epentheticum resp. /h/ a /u/ protheticum nimaja wotpowědnikow w prasłowjanšćinje: šeroiki ← *širokь-, hutroba ← *qtroba, uqñ ← *onь.
8. Na periferiji systema eksistuje tež fonem /v/ (labiodental). Rědkosće dla njejsmój jón do inventara přijimaloj; přir.: jova ← *jьgla

Zjeće

Fonologiska diferenciacija dialektow štyrjoch serbskich informaciskich dypkow za Słowjanski rěčny atlas je dosć wuznamna. Ani nastupajo inventar fonemow (1) ani nastupajo jich distribuciju (2) ani nastupajo akcentowe poměry (3) njewobkedžbujemy nihdže dospołnu jednotnosć. Diferenciacija hodži so na scěhowace wašnje zjimać.

1. Inventar fonemow

1.1. Inventar wokalow

Wšitke dialekty maja w swoim inventaru fonemow zhromadnje scěhowace vokale:

/i/	/u/	wysoki	+	-	+	-	-
/e/	/o/	srjedźny	-	+	-	+	-
	/a/	labializowany	-	-	+	+	-
			/i/	/e/	/u/	/o/	/a/

W dypkomaj 235 a 237 wustupuje w korelaciskim rjedže labializowany~nje-labializowany dalši porik fonemow (wysoki +, srjedźny +): /e/~/o/. W dypkomaj 234 a 236 plaći to jenož za jedyn z tuteju fonemow: /e/.

W dypku 236 so opozicija /e/ ~ /e/ w přeněj zložce poľnje wučězuje, w dypku 234 je /e/ porno /e/ zhubiło relewancu. Mamy potajkim systemy ze 6 (234, 236) a 7 (237, 235) wokalemi.

1.2. Inwentar sonorow

Wšitke dialekty maja w swojim inwentaru fonemow scěhowace sonory:

	/u/	/u/		/j/					
	/m/	/m/	/n/	/n/					
					/r/	/r/			
wotewrjeny	—	—	—	—	—	—	+	+	+
nazalny	—	—	+	+	+	+	0	0	0
předni	—	—	—	—	+	+	+	+	—
wibrantny	+	+	—	—	—	—	0	0	0
palatalizowany	+	—	+	—	+	—	+	—	0
	/r/	/r/	/n/	/n/	/m/	/m/	/u/	/u/	/j/

W dypkach 235, 236, 237 přidruži so pola wotewrjenych jako dalša distinktiwna kajkosć periferny, přetož nimo přednich /m/, /m/, /u/, /u/ mamy tu tež zadnje periferne /h/. Kóždy dialekt drje ma w swojim inwentaru fonemow tež /l/; dokelž pak ma dialekt dypka 236 korelatiwny porik /l'~l/, njeruna so /l/ druhich dypkow tomu w dypku 236.

Mamy potajkim systemy z 10 (234), 11 (235, 237) a 12 (236) sonorami.

1.3. Inwentar konsonantow

Wšitke dialekty maja w swojim inwentaru fonemow scěhowace konsonanty:

	/f/		/x/						
/p/	/p/	/t/							
/b/	/b/	/d/							
<i>Periferne</i>									
předni	+	+	+	+	+	—			
kontinuantny	+	—	—	—	—	±			
spěwny	±	+	+	—	—	±			
palatalizowany	±	+	—	+	—	±			
	/f/	/b/	/b/	/p/	/p/	/x/			

Kóždy dialekt drje ma w swojim inwentaru fonemow tež /g/ a /k/; dokelž pak ma dialekt dypka 234 korelatiwnej porikaj /g' ~ /g/ a /k' ~ /k/, njerunatej so /g/ a /k/ druhich dypkow tymaj w dypku 234.

Njeperiferne

Mjez njeperifernymi maja wopisane dialekty zhromadnej jenož /d/ a /t/. We wšěch dypkach drje nimo toho wustupuja fonemy /z/, /s/ a /c/; wone pak steja w dypku 234 jako njepalatalizowane hromadze z fonemami /ž/, /š/ a /č/ w korelaciskim rjedze porno palatalizowanym /ž/, /š/ a /č/, w druhich dypkach nic.

Dale matej fonemaj /ž/ a /š/ w dypkomaj 235 a 236 hinašu fonetisku kajkosć hač fonemaj /ž'/ a /š'/ w dypku 237. Z toho scěhuja wšelakore distribuciske wosebitosće. W přenimaj dypkomaj po /š/ a /ž/ runje kaž w dypku 234 nihdy njewustupuje wokal /e/ a wokal /i/ so realizuje — wothladajo wot maćeje ličby wuzáčow w dypku 235 — we wariantě [y]. W dypku 237 pak po /ž'/, /š'/ wustupuje tež wokal /e/ a wokal /i/ so realizuje we wariantě [i].

W dypku 234 njeeksistuje fonem /ʒ'/, zwuk [ʒ'] tam wustupuje jenož jako warianta fonema /ž/ po /ž/.

W dypku 234 wustupuje we wobłuku korelaciskeho rjada po palatalizowanosci podskupinka z d w ě m a j njemarkěrowanymaj fonemomaj /ž/ ~ /z/, /ž/; /š/ ~ /s/, /š/; /č/ ~ /c/, /č/¹⁶.

W dypku 237 plaći diferenciacija po palatalizowanosci tež za /c/ ~ /c/.

Mamy potajkim systémy ze 17 (235, 236), 18 (237) a 21 (234) konsonantami.

Wšě kwantitatiwne wuprajenja wo inventaru fonemow hodža so zjimać takle:

	234	235	236	237
wokale	6	7	6	7
sonory	10	11	12	11
konsonanty	21	17	17	18
fonemy	37	35	35	36

2. Distribucija fonemow a jich wariantow

2.1. Alternacija fonemow

2.1.1. Alternacija wokalow

We wšitkich dialektach zastupjena je alternacija /e/ ~ /e/, při čimž /e/ wustupuje jenož w přenjej zlóžce, jeli njesćěhuje palatalizowany konsonant.

Analogisku alternaciju pola labializowanych wokalow (/o/ ~ /o/) wobkedžbujemy jenož w dypkomaj 235 a 237 (jenož tam eksistuje fonem /o/).

W dypku 235 njewustupuje /i/ ženje po njepalatalizowanych přednich, w dypku 237 jenož, jeli na /i/ scěhuje /l/; přir.:

235: buk ← *byk^o, u'elk ← *v^olk^o

237: bok ← *byk^o, uylk ← *v^olk^o

W dypkomaj 235 a 237 skónčnje wobkedžbujemy hišće fakultatiwnu alternaciju /u/ ~ ∅ we wuzwuku po /u/.

2.1.2. Alternacija sonorow

W dialektach dypkow 235, 236, 237 fakultatiwnje alternujetej wotewrjenej perifernej sonoraj /u/ a /h/, a to w nazwuku před /u/ we wšěch třoch mjenowaných dypkach a w mjezyzwuku před labializowanymi wokalami a /a/ w dypkomaj 235 a 237. We wuzwuku po labializowanym wokalů móže tu z mjenowaněju sonorow stać jeničce /u/.

Fakultatiwnu alternaciju mjez /j/ a /h/, wosebje před njelabializowanymi wokalami, wobkedžbujemy w dypkomaj 235 a 237, runje tak tež alternaciju mjez /h/ a ∅ w mjezyzwuku a we wuzwuku po njelabializowanych wokalach a /u/.

2.1.3. Alternacija konsonantow

Tu přińdže do prašenja jenož alternacija po spēwnosci ~ njespěwnosci a po palatalizowanosci ~ njepalatalizowanosci.

W słownym sandhi před wokalami a sonorami njedóńdže w žanym dialěkće k alternaciji po spēwnosci. W mjezysłownym sandhi móže w tutej poziciji w dypku 237 stać jenož njespěwny (neutralizacija), w dypkach 234, 235, 236 pak alter-

¹⁶ Argumentaciju za opoziciju typa C₁ ~ C₂/C₃ hlej H. F a ß k e, *Zum Ausnutzungsgrad phonologischer Gegensätze und zur Phonemfrequenz, dargestellt am Material der sorbischen Dialekte*, Zeitschrift für Mundartforschung, Beihefte, Neue Folge, Nr. 3, Verhandlungen des Zweiten Internationalen Dialektologenkongresses, Wiesbaden 1967, str. 202–211, wosebje str. 204

nuje tu spěwny jenož fakultatiwnje z njespěwnym. Spěwnosć je tu redundantna¹⁷.

W dypku 237 njemóže we wuzwuku stać žadyn palatalizowany (neutralizacija). W dypku 234 njedónđe w tutej poziciji k alternaciji palatalizowanych z njepalatalizowanymi. Opozicija po palatalizowanosći so poľnje wučěžuje. W dypku 236 je tuta alternacija wobmjezowana na periferne konsonanty, a w dypku 235 dóńđe tež pola njeperifernych fakultatiwnje k alternaciji. Palatalizowanosć je tu redundantna.

2.2. Warianty

2.2.1. Warianty wokalow

We wšěch dialektach wustupujetej fonemaj /e/ a /o/ we wotewrjenej ([ε], [ɔ]) a wuskej wariante ([e], [o]), w dypku 236 přidruži so warianta [ø], kiž wustupuje po periferych před njeperifernymi.

Wšudže wobkedźbujemy tež dvě wariante fonema /i/, a to [i] po palatalizowanych a někotrych zwonka tutoho korelaciskeho rjada stejacych fonemach, w dypku 237 słušatej k tutym fonemam tež /ž/ a /š/; warianta [y] steji jenož po njepalatalizowanych a po někotrych zwonka tutoho korelaciskeho rjada stejacych fonemach.

2.2.2. Warianty sonorow

Wšudže wobkedźbujemy tež njeprědnju perifernu wariantu fonema /n/, mjenujcy [ŋ].

W dypkach 234, 235, 237 wustupuje /l/ před njelabializowanymi wokalemi nimo /a/ w palatalizowanej wariante [lʲ], w dypku 236 pak wobkedźbujemy fakultatiwnu wariantu njepalatalizowaneho /l/, mjenujcy welarizowane [ɭ]. W dypkomaj 235 a 237 wustupuje /h/ před njelabializowanymi wokalemi nimo /a/ w palatalizowanej wariante [hʲ].

W dypku 235 wobkedźbujemy před druhimi sonorami /h/ we welarnej wariante [ɣ], identiskej ze spěwnej wariantu /x/ před spěwnymi. W tym so manifestuje njemarkěrowanosć /h/ porno /x/ w nastupanju kriterija wotewrjeny; přir. matriks na str. 8. W dypku 234 wustupuje /ɥ/ we wuzwuku po konsonance w njespěwnej wariante [ɸ], a w dypku 236 wobkedźbujemy w tutej poziciji njespěwnej wariante fonemow /r/ a /l/, mjenujcy [r̥] a [l̥].

2.2.3. Warianty konsonantow

We wšěch dypkach wustupuje před spěwnymi šumnymi konsonantami spěwna warianta konsonantow /x/ ([χ]) a /c/ ([ç]). W dypkach 235, 236, 237 wustupuje njeprědnje periferne /k/, /x/ a /g/ před njelabializowanymi wokalemi nimo /a/ w palatalizowanej wariante [kʲ], [xʲ], [gʲ]; [xʲ] tež po tajkich wokalach.

W dypkomaj 235 a 237 wobkedźbujemy /x/ we wariante [kʰ] w nazwuku morfema.

W dypku 234 skónčnje wustupuje /ž/ po /z/ a /ž/ w njekontinuantnej wariante [ʒ].

3. Akcentuacija

Štož nastupa akcentuaciju, wobkedźbujemy zasadny rozdźěl mjez dypkomaj 234 a 236 na jednej stronje (móžny akcent na penultimje při runočasnym móžnym akcencie na přěnjzej zložce) a 235 a 237 na drugej (čisty inicialny akcent z wotčilenjemi jenož w njesłowjanskej leksice)¹⁸.

¹⁷ Hlej připis 7

¹⁸ Wo akcentowych poměrach w serbskich dialektach hlej wosebje H. Faßke, *K prašenju akcenta w serbšćinje*, w čišću

BIBLIOTEKA SLOVENSKE AKADEMIJE
ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

54424/30

8

LETOPIS

Instituta za serbski ludospyt

Rjad A – rěč a literatura

čo. 30/1 1983

ISSN: 0522-506 X

Akademija wědomosćow NDR

Institut za serbski ludospyt

Ludowe nakładnistwo Domowina

Budyšin